

וחמליצח
י"ח טביוב

בעל ס' „עלילות דברים” (פלמון בן פלח).

הספר „עלילות דברים”, שמובאים ממנו דמשה קטעים אחדים, כולל דבריו תוכחה ובקורת עזה, כתובים ברוח סבירה שנונה ומכוונים בעקום כלפי החשכת סאור הרת עיי מנהגי הכד ודעות ואמונות תפלות, שדבקו בישראל כספחת כימי גלותו. להמלט סחמת קנאים, שם לו המחבר סתר פנים ויקרא על ספרו שם כדוי (ר' פלמון בן פלח מכני כרי שס') ולא נדע מסנו רק את זמנו הרמזו כנוף הספר, היא שנת ה"א רכ"ח; ואולם גם מכרי דעת שמו, יש דהכיר, מחוץ לשון הספר ותכנו, כי היה הסחבר איש נלכב מאד, בעד דעת צלולה וכינה ישרה ונדול בתורה וכחכמה, הוא ידע, כנראה, היסב את חכמת הרשואה, ואולי גם עסק בה, ובספרו באו כדרך אנב כמ- שמות עכרים נאים למקצת מאברי נוף האדם. כהיות למחבר עין פקוחה ובהירה, הצופה כל דרכי בני עמו הנלווים כימיו ובארצו ורואה כל עקלקלותיהם — התחמץ לבבו עדיהם מאד ולא מנע מהם שבט אפו וחצו תוכחתו השנונים. צרכי ההעלמה והכסוי, מטעמי צנוורא היצונית ופנימיות, דרשו מעם המחבר לדבר לפרקים כמליצות-חידות ובדברים ורסוים איוגוריים נשמעים לכמה פנים, אבל כדרך כלל סנגונו שוטף ונמרץ וכמדה ידועה גם עו ותריוף למדי, וכצורת דבריו הכדלית הוא מזכיר לנו — עם כל המרחק שבין שני הזמנים וההכדל שבין הארצות והתקופות, — את מסירותיו הידועות של יצחק ארטור כספרו „הצופה לבית ישראל”. לדעת גרץ, שם המחבר „יוסף בן משולם” (הוא גם שכתב הפירושו על הספר ונלה רמזיו; והוא המפרש והוא גם המחבר) וארץ סגוריו — סאדר.

מספר „עלילות דברים”.

וְחֻשְׁבִּים שְׁלֵמִים וְנִקְרִים
וְגַם הָיוּ לְרֵאשֵׁי הַמְּדַבְּרִים,
וְהֵם קָרְתוּ קְרִית בֵּין הַבְּתָרִים
אֲשֶׁר עָמְדוּ, וְגַם חָבְרוּ סִפְרִים
וְחָדְשׁוּ דַת מַעֲנֹת יִשְׂרָאֵל,
לְפַלְמֹנֵי חֻכְלִים הֵם וְצִירִים;
כִּי עָמַד וְהִגְדִּיל מֵאֲמָרִים
וְהִגָּה שֵׁם עֲלִילֹת הַדְּבָרִים.

ויהו כימי שמנר בן עמיאל בארץ כתיים,
הוא ארץ החכיל ה', אשר שם נקבנו עמים

זה ספר עדידות דברים לר' פלמון בן פלח
מכני כרי שם, אשר לקח לו מכנות פלוני
אלמוני לו לאשה ותלד לו את פלמון; הוא
פלמוני המדבר, הוא פלמון המחבר.

(יתד וש"ת, יתד וש"ת ויתד ותנועה).
דַּבֵּר פְּלִמּוֹן אֵלַי נִירֵי כְּפִירִים
אֲשֶׁר עָסְקוּ בְּפִלְפּוּל הַדְּבָרִים
כְּלֵי דַעַת דְּבַר עֲצָם וּמְקָרִים
וְהַכְּבִּד בֵּין רְשָׁמִים לַגְּדָרִים
וּבֵין מוֹפֵת וְהַמְאָר כְּשִׁירִים,
וְעַם זֶה אוֹמְרִים הִלְל וְנוֹקְרִים

1 בעת שם נר עם אל (שגרו ישראל) בארצות הכתיים (הם הרומים), שנפרדים לכתות ולחבילות רבות.

הוששמה, ואיב לובש כסותינו, זרענו נכון
 לפנינו מהם יקחו לכהנים ולנביאי
 פסיליהם לעינינו, וזרה מעליט על
 ראשיהם ושימו קרחה בין עיניהם למת, ומורא
 לא יעלה על ראש צרינו לאמר: פן יראה ה'
 ורע בעיניו. וכי יכה איש את רעהו באבן או
 באגרוף, איש הישראלי המוכה, וכי נבוא
 לפניהם לצין משפט היא קדש, כל לשון
 תקים עלי למשפט תרשיע. ועם כל זאת כל
 זמן שמוקינים מוספים נבורה ומצליחים בכל
 מעשיהם, וזה להם לאות כי אין אלהים
 בקרבנו. והנה אנחנו עוכדים את ה' ככל אשר
 צָנְנו בלב ובנפש ובמאד... ומתים אנחנו על
 מצותו; ואם אחד מעיד ושנים ממשפחה ימרו
 דתם, כבר יצאו מְקַלְלֵנו ונורשו מהסתחם
 בעדתנו. וגם בכל אלה איש אחד מאלף לא
 מצאתי שעבד אל זר לעבוד ברית, אך כבד
 עליהם עול נלותם, ולשונם תצמיד מרמה
 ואין בקרבם תוהו. ורבים מאלה לקוחים
 בזרוע טרם ידעו טוב ורע, וגם היום
 אינם יודעים בטיב יהודים, והמה נהפכו לנו
 לאויבים מכלי דעת; ומה יאמר ה' להם
 או לנו לישא עונם? למה לא שָׁמַר שומר
 ישראל? ואם שומר הנם הוא, הלא גם הוא
 חייב בפשיעה...

ורוח לבשה את זכריה בן יהוידע ויען
 ויאמר: שמע ישראל, אתם קרבים היום למלחמה
 על ה' אלהיכם, לאמר: צדיקים אנחנו ולא
 חטאנו, אך אל הסיר משפטנו ושדי המר
 נפשינו באין חמס בכפינו. דברו עמי ואשמעה,
 ואל ידבר אליכם ה' פן תמותו, כי לה'
 הצדקה כהיום הזה, ורעו כי יִשָּׂה לכם ה'

רבים ללשונותם בארצותם לנוייהם והיו לכת
 וחבילה עד היום, לקרא כלם בשם אלה
 אחד אשר לו שם בשלושה; והיו בעת
 ההיא ויט יהודה וירד עד שאול מטה,
 קָמָה ידו מִמָּטָה הישע, והיו למס אובד עד
 היום הזה. ויעבדו הכתים בכני יהודה בפרך,
 ויכו בם מכה רבה בבית קמות גם בראש כל
 הוצות, ויהגודרו כמשפטם כשוקים וברחובות,
 בהרבות וברמחים עד שפוך דם עליהם, ויעשו
 עגלים לפסם ולנשיהם לאות על לבושיהם,
 למען יכיוון רואיהם, למען הכות אוהם כל
 מוצאם, ויכו ביהודים כל אויביהם מכת הרב
 והרג ואבדן, ויעשו ביהודים כרצונם ואין מידם
 מציל. ויצעקו אל ה' בצר להם, ולא שמע
 אליהם להצילם גם לא קשלו מעבדיהם וימותו
 בשלום בשיבה טובה כל צריהם. ויוסיפו עוד
 ויקדשו צום ויקראו עצרה ויככו וַיִּתְּרוּ אל
 השם, ולא שעה אל צעקתם, וילכו הלוך
 והסור עד היום הזה.

והיה כי ארכו שם הימים בין הקוצים, ויעברו
 הקצים ואל כל אשר יפנו ירשיע, ישָׁעו ואין
 מושיע. אז נִדְּבְרוּ וראי אלהים איש אל רעהו
 לאמר: מִמִּי היתה הרעה הגדולה הזאת לנו?
 ירינו לא שפכו את הדם הזה
 ועינינו לא ראו, ולמה ה' מביא אוהנו
 אל הארץ הזאת לנפול בחרב, נשינו ונפנינו
 יהו לבו, בנינו וכנותינו נתונים לעם אחר
 לעינינו, ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו אנהנו
 וזרענו החרשנו. וערה על מה עשה ה' ככה
 לנו להדיחנו מעל פניו?... זה לנו אלה ורבע
 מאות שנה ועוד בנלותנו? לא חסינו
 דבר מכל צרה, שְׁמַלְתָנוּ לא בלחה מעלינו

1 אות-הקלון העגול שעל בגדי היהודים בימי
 החמש עשרה, כערך.

זולת מה שהוכיחו הם. הלא תמצא מי שהתיר „גמלה המרה“, לאמרו: „גשפך לארץ מרנתי ועדיין איוב קיים (חולין ט"ג). לך נא והתיר „גמל הלב“, לאמרו: „ותגנב את לכבי ועדיין לכן קיים! אך לקחו להם דרכי הדרש ורוכס מופתים שיהיים ורומיהם ממה שישפוק מן הסמיכה לזכור זה בזכור זה, וכמה כתובים הביאו ראיה לדברים יותר ידועים מראיותיהם, ואתם חשבתם הדברים האלה הוכחות אמיתיות ובאורי המקרא; ולא היא! ורעה מזאת שתחדשו גם אתם מופתים כאלה, ותביאו לסתור דברי התלמוד ולהעמידם, והנכם נכוכים בזה עד שלא יספיקו ימיכם לגשת אל התלמוד, ותעשו לכם ספרים חדשים מקרוב באו, המה „התיספות“, שואלים ומשיבים על התלמוד דברים לא שערום אבותיכם, ומולידים מהם דינים, מתירים מה שאסר התלמוד, ואם יקום איש ויפיל דבריהם בהכמה וישיב התלמוד על מכונו, לא יאמנו דבריו להפיל דבר ארצה מדברי התוספות וממה שילד מהם; אך קושיא היא וראוי לנבח עליה מדי שנה בשנה בהגיע אליה. ועתה קבצתם מן השאלות והתשובות ההן, וכיוצא בהן, עד שהיו ספרים נקראים „דברים“ אצליכם. והבא להפיל דברי הדברים, אלה הדברים בעמדם יעמוד, ויצאו מזה מבוכות שונות יחייב לתקנם, ולא יתקן זה זולתי בשנות כונת התלמוד ולבארו באופן זה. והשינוים האלה הם הנקראים אצליכם „דרכים“, אין בהם משום דרכי האמוראים, ובדרכים ההם הוכחו עד יכלו ימיכם בהפילם והעמידם וכיוצא מן הוכוח ההוא, הוא ברוב זולת האמת גם אצלכם, והמלאכה הזאת תבנו „פלפול“, ואחרים אומרים „בלבול“, וכן הוא... עמי שריך מאסריך, ורועיך

מחמאתיכם, ולולא חסרו אשר נבר עלינו כבר אברה תקותנו... כי כבדי חטא ועון אנחנו; כי כה אמר ה': אבותיכם חטאו ואינם כמוכם לרוע, ואשליכם מעל פני, ואתם קמתם תחת אבותיכם ותוסיפו על חטאתם פשע; כי הם אם חטאו כבר התעוים מאשריהם, מלכיהם ונביאיהם...

— — — ועתה לנו נא ונוכחה יאמר ה', אם אנכי נטעתי בקרבך עץ החיים וצויתך לאמר: שלח נא ירך ואחוז בו ואכלת כגשפך שבעך ואל כליך לא תתן, ותלך ותלקט ותמלא אוצרותיך מהם, והנך רואה בעיניך ומשם לא תאכל. למה תאמר יעקב ותדבר ישראל: נסתרה דרכי מח' זכור ימות עולם, כינו שנות דור ודור. שאל איך וינדר, זקניך ויאמרו לך: היש דבר הוכחו בו אבותיך ואתה לא ידעת? הנה כל קדושי בידך, לא נפקד מהם איש, נביאי ועבדי כלם נקבצו באו לך איש לא נעדרה הטה נא אוזןך ושמע, פקח עיניך וראה ושמור מצותם והיה, ומה תתהלל לאמר: כל אשר דבר ה' שמענו ועשינו, ואתם עוברים את פי ה' והיא לא תצלח! המעט עזוב דברי עבדי והשליכם אחרי גו, גם מתוכם למדתם לשקר. הנה עבדי, אנשי התלמוד, אָזונו וחקרו ותקנו משלים הרבה, וידברו גם המינו את אשר דברנו, אך לקחו עמם דברים דומים לך, אִיות' על דברייהם, למען סמוך דבריהם בדברי הנביאים, לא כִּונו לְאִמְתָּתָם בראיות ההן, כי לולא באו בקבלה אמיתית ונאמנו כעצמם, לא יִאֲמְנו בסבת הראיות או ההוכחות ההן, אבל יכזבו כאשר יסלו ההוכחות, כי לא כל מה שהוכיחו היו הוכחות הכרחיות אמיתיות אצלם, ולזה אין ביד כל אחד לדון ולהוכיח בכמו קצת ההוכחותיהם,

עורא, והמה בכתובים. וישלח המלך ויקרא
לאיש ישראל ויעמד לפני המלך. ויאמר לו
המלך: הירעת את האשה הזאת? ויאמר:
ידעתי. ויאמר: הלא שמעת דבריה אלה?
ויאמר: שמעתי ותרנו במני, כי מאז באה
אלינו גדלה בעינינו, ותלך הלך ונדלה עד כי
נדלה מאד, ולהדרת כבוד-הודיה חבשנו לה
שירים וחרוזים וטורים, ושמןם טרף בכיתה
וחק לנערותיה ותהי לנו כאם עד היום הזה,
ואם בכל זאת חרה אפה בנו על לא חמס
בכפינו, מה נאמר לאדוננו אחרי זאת. ותען
האשה ותאמר למלך: זה הוא האיש אשר
פָּלְגֵי ואשר דמה לי, כי השירים סירים וצירים,
ואשר שָׁם לתפארתו והודו נהפך עלי למשחית.
ועתה הואילו פנו כי וראו אם הִרְפָּה סעזי
חנם...

— — — ובתשעה לחדש בערב יום הכפורים
יזכחו תרנוולת לנולנלת, נקבה תסוכב נבר¹
לראש נבר, אוילים מדרך פשעם קולם כנחש
ילך, באמרם: „כפרה“, „תמורה“ תחת חליטה. גם
אלה ביין שני, על הארץ ישפכוהו כמים,
לה בדיל בין קודש לחול, ומבדילים בחונן
הדעת ברחוץ כל אחד מן היין אשר יתן בכוס
עינו. וישאלו אנשי המקום אשר יבחר השם
בו על הדבר הזה לאמר: מה העבודה הזאת
לכם, הלא ידעתם כי נחש ינחש איש אשר
יעשה כמהו; ויענו ויאמרו, כי המעשים האלה
הם נחושי מצוה... אחר הדברים האלה ואשא
עיני וארא והנה נעו עברים בחוצות כאשר
ידבר איש אל רעהו, גם כי ירבו תפלה ובלטרם
ספרים ינועו כשכורים והמנהג כמנהג יהוא...
וימצאני איש והנני תוהו, וישאלני האיש

רְעוּךָ קרקד, הם נעלו לפניך דלתות התורה
והחכמה, עד לא נשאר בך יודע עד מה...
— — — בעת היא נקהלו היהודים בעריהם
בכל מדינות גלותם ואשאלה לדעת מה זה
ועל מה זה, ויענו ויאמרו: הק לישראל הוא
משפט לאלהי יעקב בכסא ליום חננו, ונקומה
ונעלה בית אל לפני בא יום ה' הגדול והנורא,
ונבקש מלפניו על עמנו, אולי יתעשת ה' לנו
ולא נאכזר. והלכתי אף אני עמהם בקרי, ונלך
ונבא אל נהר אחוה ונלן שם. ואשא עיני
וארא בחלום והנני עומד בחיכל מלך נורא
מאד, והמלך יושב על כסאו. והנה אשה
לקראתו מוכה ומעונה, נתפול לפניו ותבך
ותתחנן לו לאמר: הושיעה המלך, הושיעה
המלך! ויען המלך ויאמר: מי את בתי וממי
אושיעך? ותען האשה ותאמר: בת כהנים
ונביאים אנכי, והייתי רכה וענוגה לאבי, יפה
תמה וכל מום לא היה בי, ולאהבת אבותי
אותי גדלוני וינשאוני עד שקמתי אם בישראל.
וזאת לפני. אך עתה יצאוני בני והכוני, סצעוני,
לקחו עצם מעצמי וכשר מכשרי ויסנרו בשר
תחתיה, בשר בשדה טרפה, ומכף רגל ועד
ראש אין כי מתום, סצע וחבורה ומכות ממכות
שונות, גם יצורי ועורקי לא ישכבון במקומם,
אמנם נעתקו משם למקום אחר. ועתה הושיעה
המלך, ואם אין מתה אנכי. — ויען המלך
ויאמר לה: בתי, הנידי נא ארץ מולדתך ועמך
ובית אביך. ותען ותאמר: בכל אשר בארץ
שנער שמה תִּפְלְתְנִי אמי, ועמי ובית אבי המה
אנשי כנסת הגדולה, ואני „תפלה“. ויוסף המלך
ויאמר לה: בתי, הנידי נא מכירך ומי יודעך.
ותאמר: הק, הני זכריה ומלאכי כנביאים, דג יאל.

מי זה אמר ותהי ה' לא צוה. אשה כי תוריע וילדה זכר או נקבה, כלם אחזיו חרב יושבים. ללחום את מושל בכסילים לחומי רשף וקטב מרירי, בסכלותם יכרו עליהם חברים לאחוז בכנסות הבית, קו יסוב כחק הכסילים, יחקקו בכתלים אדם וחזה והנחש עמהם. גם בחללים לא ידרשו אלהים כי אם ברופאי אלילים וחמנים, יעבירו בניהם באש ועל מלבושים יפילו גורל, יפשיטו כתנותיהם ופרשו את השמלה לירח בלילה, ומודדים בחבליהם בחבלי הכליהם מכף רגלם עד קדקדם. זאת חקת רפאיהם וחקי אלהים לא ידעו... כי יפגשך עשו אחי ושאלך לאמר: למי אלה לפניך, ואמרת: לעבדך ליעקב מנחה היא שלוחה לאדוני לעשו, השחוק היה לך ישראל, כמוני כמוך, לא תתעב אדומי כי אחיך הוא...

לאמר: מה תבקש? ואומר: את אחי אנכי מבקש, הנידה נא לי למה הם נעים? ויען האיש ויאמר, כי „נעים” נאווה תהלת, ולוה אמר דוד: „כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך”; והוא לדוד בשנותו את מעמו...

— — — ויבאו סכות ה' ויריבו בנחל על ערבים שם, היש מספר לנדודיהם, והביטו אחרי משה אנשים עובדים בסך² ונושאים משא בערב³ בלא-לב למספר „לולב” גם אלה בחרו בדרכיהם ולא שמעו אל משה אשר צוה על פי ה' לקחת רק שתים לבלתי הוסיף ונרוע.

בעת ההיא וידום השמש וירח עמד, ושם ראיתי את ישראל נפוצים על ההרים, ירקדו כאילים⁴ לכוכבי השמים וכסיליהם ישלחו כצאן אויליהם, כשעירים ירקדו שם,

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

1 הגיעו עד תג הסכות. — 2 עובדים על הסך (הכנסים) שקבע משה (הרמב"ם) לערבות: שתים.—

3 לקחו הרבה ערבות. — 4 הרקודים בקידוש הלכנה.